

Fritidshemmet och barnen med NPF

**Åtta röster
från forskning
och praktik**

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

RIKSFÖRBUNDET
Attention

Producerat av Attention 2026
Text: Caroline Jonsson och Cecilia Brusewitz
Omslagsfoto: Adobe Stock
Grafisk form: Tina Selander
Tryck: Temo Mailer AB, Järfälla

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Cecilia Brusewitz, projektledare Attention "Kuddrum blev konfliktrum"	4
Helena Pålsson, biträdande rektor och enhetschef "Vad lockar eleven att stanna på fritids?"	7
Lina Lago, docent vid Tema Barn Linköpings universitet De ensamma vandrarna	10
Gustav Sundh, lärare i fritidshem Skolgårdslärare – en relation som varar tio år	14
Anna Backman, legitimerad psykolog "Omformulera frågor om lek"	18
Mira Tunek, teamledare i fritidshem Lek och livsviktiga snack	21
Hadar Nordin, lärare i fritidshem Rätten till stöd i fritidshem	24
Helena Ackesjö, professor i pedagogik vid Linnéuniversitetet En plats där mjuka förmågor utvecklas	28

”Kuddrum blev konfliktrum”

Fritidshem ska enligt skollagen erbjuda återhämtning och rekreation. Attentions rapport *Orka fritids* visar dock att omkring hälften av NPF-eleverna är frånvarande, främst på grund av bristande möjlighet till återhämtning. Attentions projektledare Cecilia Brusewitz beskriver hur vila är en förutsättning för NPF-elevernas närvaro och menar att rekreationsuppdraget måste tas på allvar.

Omkring hälften av eleverna med NPF är helt frånvarande från fritids i tidig ålder, trots att majoriteten av föräldrarna önskar att deras barn kunde vistas där. Fritidsfrånvaro är inte ett val, utan en konsekvens av bristande anpassning både i skolan och på fritidshem, visar rapporten *Orka fritids* från projektet Fritidslyftet som drivs av Cecilia Brusewitz:

– Föräldrar uppger att barnen är för utmattade efter skoldagen för att orka med fritids, vilket ofta beror på bristande möjlighet till intrycksvila. Återhämtning och rekreation är grundläggande behov för NPF-barn och måste prioriteras lika högt som aktivitet och lärande i fritidshemmet. Våldigt få barn har aktiviteter och föräldrarna uttrycker stort tillsynsbehov eftersom barnen inte kan vara ensamma.

Plats för mellanlandning

Hon beskriver att rapporten baseras på enkätsvar från över tusen föräldrar till barn med NPF. Svaren tydliggjorde två grupper – de som hade närvarande eller frånvarande barn på fritids. Den ena gruppen beskriver hur fritidshemmet fungerar för deras barn med NPF och den andra gruppen förmedlar konsekvenserna när deras barn inte kan vistas i fritidsmiljön:

– Tillgång till lugna återhämtningsplatser hade kunnat möjliggöra närvaro i fritidshemmet för många barn, beskriver föräldrarna. Det förvånande är att deras främsta önskan var att barnet fick möjlighet till återhämtning, vilket de ansåg att fritids inte kunde erbjuda.

Det handlar alltså inte främst om att föräldrar önskar sig exempelvis stöd av elevassistenter, betonar hon. Deras barn behöver en chans att få varva

ner och dra sig undan på en lugn plats för att kunna vistas där. Tydliga strukturer och förutsägbarhet är också vila för hjärnan som skapar förutsättningar för delaktighet, något som många fritidshem saknar:

– NPF-eleverna kommer till fritids från en ofta tuff skoldag full av intryck. Ofta har de inte fått i sig tillräckligt med mat heller och behöver en plats för mellanlandning. Rapporten visar att fritidsmiljön upplevs för stökig och ostrukturerad och att barnets enda alternativ är att gå hem för vila.

”Vuxna har vilorum”

Att lyfta värdet av återhämtning betyder att kommun och skollledning förstår hur det bidrar till att alla barn får möjlighet att kunna medverka i exempelvis aktiviteter, om vila inkluderas. Kommuner måste betrakta fritidshemmet som en viktig verksamhet och satsa på barn med NPF som annars har svårt att få till fungerande fritidsaktiviteter utanför skolan, menar Cecilia:

– Det är ju inte konstigt att många behöver intrycksvila och återhämtning efter en skoldag, för att därefter kunna medverka i aktiviteter. Vuxna har vilorum på moderna arbetsplatser för att kunna ladda sina batterier och få energi till att vara aktiv. De flesta barn på fritids saknar den möjligheten.

Enligt skollagen ska fritidshemmet erbjuda återhämtning och rekreation, men i praktiken är möjligheten begränsad. Även om fritidshemmet har utrymme, behövs personal som bemannar:

– Om rekreationsuppdraget tas på allvar skulle alla dessa barn bli vinnare. Det finns exempel på fritidshem som försökt skapa det klassiska kuddrummet, men utan möjlighet till bemanning blev det snabbt ett konfliktrum. Vittnesmål från fritidspersonal i landet beskriver även att tidigare fungerande vilsamma lokaler i anslutning till skolan har försvunnit på grund av kommunens hyreshöjningar.

Barn signalerar tydligt

Fritidshemmet har potential att vara en skyddande verksamhet för NPF-barn, men kräver politiskt och organisatoriskt stöd för att lyckas, betonar hon. När fritids inte fungerar visar rapporten att föräldrarna inte kan arbeta och att många barn förlorar gemenskap, blir isolerade och att risken för att hamna i otrygga miljöer ökar. Cecilia lyfter även att många andra barn inte heller går på fritids, men att de ofta har aktiviteter eller umgås med vänner:

– Det vi ser med just NPF-barnen är att de blir ensamma hemma eller tillsammans med en förälder. Fritidshemmet hade kunnat vara platsen där dessa barn fick öva på sociala förmågor och ingå i en gemenskap. Fritids är

en utmärkt verksamhet och ett skydd för barn, som ofta inte är tillgängligt för barn med NPF som hade behövt verksamheten allra mest.

Fritidspersonal bör även inkluderas i elevhälsoteamets möten och kartläggningar för att bidra med sin kunskap om barnens behov av exempelvis intrycksvila, uppmanar hon.

– När möjligheten till återhämtning uteblir signalerar barn ofta tydligt och hittar strategier. De gömmer sig på toaletten, rymmer eller hamnar i konflikt när de inte längre har tillgång till kognitiva funktioner. Barn är duktiga på att signalera. Frågan är om vuxna är bra på att fånga upp signalerna.

Sammanfattning

- **Prioritera rekreationsuppdraget**

Enligt skollagen innebär rekreation att eleverna ska ges möjlighet till vila och återhämtning i balans med aktivitet och lärande. Fritidshemmet kan bli en skyddande och inkluderande miljö för NPF-elever, där återhämtning och gemenskap går hand i hand. Det kräver att huvudmän och rektorer säkerställer tillräckliga lokaler och bemanning för att möta NPF-barns behov.

- **Skapa bemannade och lugna utrymmen**

Ostrukturerade miljöer ökar intryckstressen för NPF-elever. Förutsägbarhet skapar vila för hjärnan. Rektor och huvudman måste säkerställa tillräckliga resurser för att bemanna lugna utrymmen och anpassa lokaler. Återhämtning är en förutsättning för att NPF-elever ska kunna delta i fritidshemmets övriga aktiviteter. Skapa rum där barn kan få mellanlanda och varva ner efter skoldagen.

- **Inkludera fritidspersonal i elevhälsomöten**

Fritidspersonalen har värdefull kunskap om barnens behov av återhämtning och intrycksvila. De behöver inkluderas i elevhälsoteamets möten och kartläggningar för att bidra med sin expertis och säkerställa att barnens behov möts både i skolan och fritidshem.

- **Fånga upp barnens signaler**

Barn som inte får möjlighet till återhämtning visar tydliga tecken på stress exempelvis genom att exempelvis gömma sig eller hamna i konflikt. Agera på barnens signaler genom att erbjuda återhämtning innan barnen når sin bristningsgräns.

”Vad lockar eleven att stanna på fritids?”

Biträdande rektor och enhetschef Helena Pålsson delar sina erfarenheter från flera skolor. Under hennes ledning har strukturerade insatser införts som NPF-träffar, tydliga rutiner och utbildning för all personal. Hon betonar vikten av ett förutsägbart fritidshem och agerar snabbt vid frånvaro.

Elever med NPF har ett större behov av att få vara i det sociala sammanhanget, som inte handlar om skola eller kunskapsinhämtande. Fritids ska erbjuda social färdighetsträning i ett vuxenkontextstöd i ett friare sammanhang, betonar biträdande rektor och enhetschef Helena Pålsson.

– Alla har rätt till svensk skolgång, då måste man göra på olika sätt. Inkludering är inte att alla ska inkluderas i det stora sammanhanget. Inkludering är att få rätt förutsättningar. Tyvärr saknas struktur på många fritidshem som följer skoldagens struktur. Elever släpps fria och kaos uppstår, särskilt för elever med NPF. Skoldagens struktur måste behållas i övergången till fritids.

Socialt samspel kräver struktur

Hon betonar att skoldagen inkluderar elevens hela vistelse i skolans byggnad. Även om fritids inte handlar om matematik och svenska, ska alla elever kunna befinna sig i det sociala sammanhanget:

– Vi kan inte isolera elevens skolgång till kunskaper på skoltid. *Hur* ska jag veta vad det sociala samspelet på fritids innebär? Oavsett om det gäller lek, ett spel, skapande eller en samling så måste pedagogerna äga svaret på den frågan, skapa struktur och en förutsägbar fritidsmiljö.

När en elev blir explosiv eller inte vill medverka, är det ett uttryck för något som skedde innan. Eleven kanske inte förstod eller kanske inte ville sitta bredvid någon specifik person på samlingen:

– Som pedagog måste jag fundera på om jag har ställt för höga krav. Matchar min förväntansbild elevens förmåga? Därefter måste jag prata med

eleven, inte *om* eleven. Fråga vad som blir svårt under en samling till exempel. Ta bort anklagelserna och visa genuint intresse.

Orsak till beteende

Hon har satsat på att all personal i skola och fritids ska få utbildning genom SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten) kombinerat med psykologen Ross Greens modell för att förstå och bemöta utmanande beteenden med fokus på att identifiera orsaken.

– Det handlar om att samtala med elever utan att anklaga eller ifrågasätta och ställa öppna frågor. All fritidspersonal lyfter blicken från att betrakta vissa barn som utmanande, till att vi inkluderar och frågar oss: Vad lockar eleven att stanna på fritids?

Helena har integrerat NPF-perspektiv i skolans verksamhet genom att kontinuerligt utbilda personal och involvera elever och vårdnadshavare i utvecklingsarbetet. Hon har även säkerställt att kunskap och ansvar sprids till teamledare på fritidshem och skolavdelningar för kontinuitet:

– Jag brinner för NPF-frågor, vilket kan innebära en risk att arbetet kopplas till mig som person. Därför måste arbetet ledas av andra och jag som biträdande rektor måste distribuera mitt ledarskap. Rutiner måste ständigt utvärderas, struktureras och diskuteras.

NPF-träffar

Under nio år har hon även organiserat regelbundna träffar för elever med NPF där de kan diskutera utmaningar, återhämtning och strategier samt skapat ett föräldranätverk för att främja stöd:

– NPF är inte ett isolerat område, eleverna har samma utmaningar oavsett situation. Jag ser hur dessa träffar minskar stigma och främjar social inkludering.

Hon ser det som självklart att integrera NPF-perspektivet för elever och personal i all verksamhet. Många i skolans värld säger att de provat en viss metod eller arbetssätt som inte gett effekt, men hon menar att det är skolledarens ansvar att få alla i organisationen att dra åt samma håll:

– Önskad effekt får man inte på kort tid. På mina fritidsavdelningar har vi nått långt, det bygger på att alla jobbar på att ständigt inkludera NPF-perspektivet. Bildstöd och tydlighet är en självklarhet för mig även i pedagogmöten för att det ska bli bra för alla – även för vuxna med NPF i skolans värld.

Hantera fritidsfrånvaro

Skolan måste skapa en fritidsverksamhet med förutsättningar och aktiviteter som lockar alla elever att vilja vara där, betonar hon. Vid frånvaro kontakter hon hemmet för att lära mer om elevens behov:

– Jag vill veta hur vi kan samarbeta för att barnet ska vilja vara på fritids. Som biträdande rektor identifierar och adresserar jag orsaker till fritidsfrånvaro genom dialog med elev och vårdnadshavare.

Om ett barns frånvaro på fritids ökar agerar hon snabbt. En elev som inte går på fritids tappar ett viktigt socialt sammanhang, menar hon.

– Vi för dialog och frågar eleven: Vad är det som gör att du inte vill vara på fritids? Bortom läroplan, skollag och alla krav som en elev hanterar, måste skolan prioritera våra barns mående i samverkan med hemmet. Hur kan vi få en elev att må gott?

Sammanfattning

- **Agera snabbt vid fritidsfrånvaro**

Samtala med elev och vårdnadshavare i syfte att undersöka orsaken till frånvaron och finna svar på vad som lockar eleven att vara kvar på fritids.

- **Integrera NPF-perspektivet**

NPF-perspektivet bör genomsyra all verksamhet. Inför gärna NPF-träffar för elever och vårdnadshavare. Utbilda all personal, utvärdera rutiner och involvera elever och vårdnadshavare i utvecklingsarbetet. Skapa en förutsägbar fritidsmiljö. Utöver tydliga tavlor, bildstöd och rutiner ska fritids även erbjuda lugna rum och alternativa aktiviteter.

- **Höj kompetensen**

Utgå till exempel från *Studiepaket NPF* från SPSM:s hemsida och Ross Greenes *Collaborative and Proactive Solutions (CPS)*. Öka all personals NPF-kunskap och förbättra stödet till eleverna.

- **Distribuera ledarskapet**

Sprid kunskap och ansvar för NPF-frågor till utvecklingsledare och teamledare på fritidshem och skolavdelningar för att säkerställa kontinuitet även när nyckelpersoner inte är närvarande.

De ensamma vandrarna

Foto: Charlotte Perhammar

Hur påverkas elever i fritidshem av utanförskap och vilka åtgärder krävs för att bryta ensamhet? Forskaren Lina Lago har studerat eleverna som vandrar ensamma och som "vant sig". Utifrån observationer berättar hon om tre typer av sociala processer som skapar utanförskap och om vikten av att vuxna uppmärksammar den ofta skamfyllda ensamheten i fritidshem.

En del av fritidshemmets uppdrag är att stödja barns relationsskapande och organisera verksamheten så att gruppens sociala dynamik bidrar till lärande och utveckling. Men alla barn får inte ta del av möjligheterna till gemenskap, beskriver Lina Lago. Hon är docent vid Tema Barn, Linköpings universitet och har bland annat studerat ensamhet bland elever i fritidshem:

– Förståelsen om varför ensamhet i fritidshem uppstår krävs för att förebygga framtida social utsatthet i skolan. Elever måste få stöd i det som är fritidshemmets uppdrag. Forskning visar att ensamhet i barndomen kan påverka psykiska hälsa, självkänsla och förmåga att hantera sociala relationer som vuxen. Ensamhet i skolan kan även påverka koncentration och skolresultat.

När uppstår exkludering?

Normen är att fritidshem ska vara en social arena där barn på många sätt förväntas klara sig själva, vilket gör att ensamhet hamnar i skymundan, säger hon.

– Vila, kreativitet och rekreation som är inskrivet i fritidshemmets uppdrag blir undanskuffat, vilket särskilt drabbar NPF-elever. Många har svårt att hitta sin plats och navigera i ostrukturerade situationer. Fritids kan vara som ett stort mingel hela tiden. Alla elever kan inte gå ut på skolgården, iaktta massa aktiviteter med hundra barn och tänka: *Här kan jag hitta min plats.*

När, hur och i vilka situationer uppstår exkludering i fritidshem? Svaren ger ökad förståelse för vuxna att agera i stunden, förebygga återkommande risker och stödja barn som befinner sig i sårbara positioner. När situationerna i studien analyserades identifierades tre återkommande sociala processer: osynliggörande, avvisande handlingar och villkorat deltagande.

– Studien har inte fokuserat på elever med NPF, men tidigare forskning visar att denna elevgrupp kan vara särskilt sårbara för processer som osynliggörande eller villkorat deltagande. Sociala koder, intensiva miljöer och gruppdynamik kan vara svåra att navigera. Vår studie kan därför ha relevans för förståelsen av hur NPF-relaterade sårbarheter riskerar att förstärkas i fritidshemmet.

Vandraren

Osynliggörande handlar om situationer där barn inte aktivt utesluts men heller inte blir inbjudna eller uppmärksammade. *Avvisande handlingar* innebär att barn aktivt hindras från att delta, exempelvis genom att få höra att de inte får vara med eller genom att andra barn lämnar aktiviteten när de försöker ansluta. *Villkorat deltagande* beskriver situationer där barn ”får vara med” men endast på villkor att de accepterar en underordnad position.

– Vuxna i fritidshem måste ta ansvar för att uppmärksamma och aktivt motverka sådana processer. Det kräver närvarande vuxna i sammanhang där barn deltar, en medvetenhet om hur sociala positioner förhandlas och en vilja att ingripa när exkludering sker.

”Ingen pratar med Signe under utetiden som varar 35 minuter”, noterar Lina Lago och Helene Elvstrand i forskningsstudien *Jag har oftast ingen att leka med*. De inåtvända och osynliga barnen går obemärkta eftersom de inte stör verksamheten, fortsätter hon. Eleverna går omkring och smälter in:

– De vandrar länge, utan att bli tilltalade och sedda av vuxna eller elever. Ingen har sökt den där ensamheten. Det handlar om barn som går under radarn, är duktiga på att gömma sig och säger:

”Jag brukar gå omkring, jag är van vid det”.

Bryta tabu

Under lov är förutsättningarna bättre med färre barn och ganska många vuxna vilket möjliggör bättre stöd för eleverna i fritidshem. Linas observationer genomfördes även under lovdagar:

– Studien visade dock att ensamhet förekom även under dessa förhållanden, vilket tyder på att strukturella brister och normer spelar stor roll. Lovdagar kan också vara oförutsägbara, vilket gör det svårt för personalen att planera och anpassa verksamheten. Min reflektion landar i att vuxna kanske inte heller alltid förmår se de ensamma eleverna, som i sin tur leder till att de ifrågasätter sin egen arbetsinsats.

Hon betonar att studierna genomfördes på olika fritidshem med relativt hög lärartäthet och en bra verksamhet på många sätt:

– Det finns något skamfyllt över ensamhet och det kan vara jobbigt för personal att inse att ensamma elever även finns i deras fritidshem. Jag är verksam inom fritidshemsforskning och har arbetat i fritidsfältet i 15 år. Personalens förutsättningar är bedrövliga ibland. Men gällande ensamhet så handlar det även om normer och föreställningar

Egentid och systematisk ensamhet

Hon menar även att det är viktigt att skilja mellan elever som behöver egentid och återhämtning och de som systematiskt är ensamma. Ensamhet i studien handlar inte om elever i behov av en ”brain break” och vill vara i fred. Studien handlar om elever som återkommande är ensamma:

– Mänsklig samvaro tror jag ändå är ett grundläggande behov, även om behoven ser väldigt olika ut. I fritidshem bygger all samvaro på förmågan att navigera i stora grupper, vilket exkluderar många. Sammanhang måste anpassas och stöd behövs i mindre grupp som inte tvingar elever att delta i aktiviteter som de inte klarar.

Rektorer och skolledning bör se skoldagen som en helhet som inkluderar fritidshemmet.

– En rektor måste säkerställa att stöd följer med från skolan till fritids och att personalen får resurser för att arbeta förebyggande. Det handlar om att skapa förutsättningar för mindre grupper, flexibla aktiviteter och vuxennärvaro, samt att bryta tabun kring ensamhet och utanförskap.

Sammanfattning

- **Rektorn ansvarar för stöd**

Rektorer ska säkerställa att stöd följer med från skolan till fritidshem för att skapa förutsättningar för mindre grupper, flexibla aktiviteter och vuxennärvaro samt aktivt motverka tabun kring ensamhet.

- **Stärk eleven**

Bryt ensamhet, förändra situationen och ge stöd. Fritidspersonal behöver erbjuda aktiviteter som passar elevens intressen och styrkor. Skapa strukturerade sammanhang där det behövs, var närvarande och följsam.

- **Uppmärksamma utanförskap**

Eleverna som återkommande hamnar i utsatta positioner ber inte om hjälp. Vuxna behöver vara aktiva, närvarande och praktiskt guida eleverna. Ge eleven tid att acceptera din inbjudan.

- **Synliggör mönster**

Kartlägg sociala relationer genom exempelvis intervjuer och observationer för att synliggöra mönster. Öka medvetenheten om hur sociala positioner förhandlas och agera när exkludering sker.

- **Identifiera riskzoner**

Observera och identifiera situationer där risken för utanförskap är hög och planera för närvarande vuxenstöd. Exempelvis i samband med övergångar, fri lek eller gruppindelning.

Skolgårdslärare – en relation som varar tio år

Gustav Sundh, förstelärare i fritidshem, skapade rollen som skolgårdslärare och följer eleverna genom hela grundskolan. En fungerande skolgårdverksamhet minskar konflikterna drastiskt och förbättrar hela skoldagen, särskilt för NPF-eleverna. För att lyckas krävs rektorer som satsar på relationer: "Utse fritidspersonal som arbetar heltid med att skapa gemenskap och meningsfullhet."

I rollen som skolgårdslärare är Gustav Sundh den trygga vuxna som bygger långsiktiga relationer till alla elever. När skolgården blir en plattform för fritidspedagogiskt lärande skapas förutsättningar för att aktivt motverka diskriminering, mobbning, otrygghet och utsatthet, beskriver han. Mesta tiden ägnar han ute på skolgården och använder rasten som plattform för fritidshemmets verksamhet.

– Fritidshemmet är den största skyddsfaktorn i samhället. En unik skolform utan kunskapskrav och måsten, som skapar möjligheter för NPF-elever att utvecklas i en mindre pressad miljö. Uppdraget är att skapa fördjupade sociala relationer, meningsfulla sammanhang och tillhörighet. Elevernas intresse, behov och erfarenheter ska styra. Om verkligheten vore sådan, hade vi räddat många barn.

Rektor bör utse skolgårdslärare

Som förstelärare i fritidshem leder han verksamhetens arbete. Rollen som skolgårdslärare skapade han själv, efter tio år där han konstant släckte bränder i grundskolan under samverkanstiden:

– Som fritidslärare var jag less på att ofta få rollen som ambulerande vikarie. Samtidigt fanns medvetenheten om att skolgården var en svår plats för många. Rektorn insåg att arbetet där jag stöttade ett fåtal elever på skol-

gården, i stället kunde inkludera alla elever. Jag har gjort mig outhärlig för barnens skull. De möter mig i förskoleklass och vet att vi säger hejdå i nian.

Intentionen med fritidshemmet är att elevens önskemål ska stå i centrum. Stora barngrupper, låg bemanning och otillräckliga lokaler beskrivs dock som återkommande utmaningar. Det är svårt att skapa relationer om inte rektor satsar på verksamheten i fritidshem, betonar han:

– Alla vinner på att låta dem som har kompetensen på fritidshemmet också få använda den på plattformen rast. Utse fritidspersonal som arbetar heltid med att skapa gemenskap och meningsfullhet som även ger positiva effekter i skola och fritidshem. Låt eleven som kämpar mest få utöva sitt intresse under rast och fritidstid, vilket leder till att sociala relationer uppstår.

Vuxna som står kvar

Gustav leder morgonmöten med fritidspersonalen, övrig tid är han på skolgården. När han inledde skolgårdsverksamheten observerade han eleverna varje rast under tre veckor. Han uppmärksammade vad de gillade, var de befann sig och var konflikterna uppstod. Under två år närvarade han på fotbollsplanen, styrde upp spelprocesser och konflikthantering, tills det kändes som en trygg plats:

– NPF-eleverna behöver tydliga och tillitsfulla relationer till vuxna som finns där över tid. De behöver mest stöd, bättre förutsättningar och vuxna som står kvar. Vetskapen om att jag följer dem hela grundskolan skapar förtroende. Många har åkt på några törnar i relationer med vuxenvärlden. Under deras skoluppväxt har många, ofta yngre korttidsanställda, bytts ut varje år.

Eleveassistenter som ger stöd till enskilda elever får andra uppdrag på hans skolgård under rast. Dessa elever vet vad som förväntas och söker sig annars till Gustav. Han söker aktivt upp eleverna som gillar honom minst, ger dem uppdrag och skapar förtroende. Eleverna som inte syns eller hörs behöver särskilt uppmärksammas och bekräftas, säger han:

– Du kanske bara får en nick tillbaka, men till slut kommer den här eleven fram till dig. Som pedagog får du anstränga dig mer, men eleverna som inte tar plats har samma rättigheter att styra verksamhetens innehåll som den socialt skickliga. Deras idéer ska också kunna bli verklighet. Det växer eleven av, framför allt växer vi pedagoger när oväntade idéer skapas.

Barnets vilja ska styra

Många elever kommer till fritids med en känsla av att ha misslyckats under skoldagen. Om det då saknas struktur, tydlighet, förutsägbarhet och en genomtänkt skolgårdsverksamhet är det som bäddat för ytterligare misslyckande i fritidshemmet. När han möter rektorer frågar han: ”Vill ni behålla konflikterna och sitta i timslånga möten, eller vill ni minska incidentrapporterna med åttio procent?”

– Rektorer är medvetna om detta. De ser rapporterna som ofta kan härledas till rast och skolgård. Kunskap om NPF krävs hos huvudman, rektor och pedagoger. Barnets egen vilja ska få ta stor plats, vilket många rektorer inte verkar känna till. I stället skapas ofta blåa och röda grupper, valmöjligheter försvinner, barnen ruttar och går hem från fritids.

Många rektorer betraktar fritids genom grundskoleglasögon där något synligt måste hända, menar han. Rekreation och återhämtning tappas ofta bort i fritidshemmet, som behöver bli bättre på att erbjuda många alternativ som balanserar det fria och styrda. Det krävs inte alltid fler vuxna, det krävs utvalda pedagoger som ansvarar för relationer och skapar uppslukande innehåll:

– Tänk om trygga relationer till vuxna var anledningen till att barn går upp på morgonen och till skolan. De vet redan att jag eller någon annan skolgårdslärare är där, de vet att de ska få göra något kul på fritids eller under rasten. Om det vore så, då har vi lyckats.

Sammanfattning

• Utse skolgårdslärare

Rektorn kan välja att låta samverkanstiden som fritidspersonal ofta lägger i grundskolan, i stället ägnas åt att bygga långsiktiga relationer. Utse skolgårdslärare som arbetar heltid med att skapa gemenskap och meningsfullhet. Genom att låta elever som kämpar mest få utöva sina intressen under rast och fritidstid, skapas sociala relationer och positiva effekter sprids till skola och fritidshem.

• Satsa på kunskap och långsiktighet

Kunskap hos huvudman, rektor och fritidspersonal krävs för att förbättra verksamheten. NPF-eleverna behöver ofta längre tid för att skapa relationer och vandrar ofta en krokigare väg. Satsa medvetet, strukturerat och långsiktigt. Prioritera inte bort långsiktiga relationer genom att anställa korttidsvikarier.

- **Var lyhörd**

Rektorn behöver vara lyhörd för personalens idéer och tankar om utveckling. Ta första initiativet och satsa på fritidshemmet under några år. Kartlägg och utveckla verksamheten för alla barns rätt till fritidshem. Var närvarande, delta på möten och jobba nära fritidspersonalen.

- **Låt elevernas önskemål styra**

Skolgårdsläraren behöver observera eleverna för att förstå deras behov och önskemål. Alla elever, oavsett social förmåga, har rätt att påverka fritidsverksamhetens innehåll. Låt rasten bli en brygga till fritids med uppslukande innehåll som balanserar mellan det fria och styrda utifrån elevernas vilja. En välplanerad skolgårdsverksamhet minskar drastiskt antalet konflikter och incidentrapporter.

”Omformulera frågor om lek”

Anna Backman är disputerad inom medicin och legitimerad psykolog med lång erfarenhet av stöd och behandling till barn med NPF på habiliteringen. Hon beskriver lekens utmaning för främst elever med autism och uppmantrar vuxna att fråga flera gånger och att omformulera frågor om lek.

Inom Attentions arbete med fokus på fritidshem vittnar vårdnadshavare om att deras barn kan känna sig ledsna för att de inte kan delta i fritidshemmet gruppaktiviteter. Att förstå och tolka lekens spelregler och sociala samspel blir svårt många barn med NPF. Vissa vårdnadshavare beskriver även att de ibland får höra från skola och fritidshem: ”Ditt barn vill leka ensam”.

– Som psykolog vill jag främst förmedla: Psykologisera inte och utgå aldrig från att du som vuxen förstår varför ett barn gör som de gör. Utgå inte från att en elev är ointresserad av lek bara för att du som vuxen har frågat och fått ett nej. Anta inte att eleven vill leka själv. Du behöver fråga på flera olika sätt för att säkert veta och få svar på frågan: Vad vill barnet?

”Lättaste svaret kan vara nej”

Anna, som även har handlett skolpersonal i frågor som berör elever med NPF, beskriver att svårigheter att uttrycka sociala behov leder till att elever ofta svarar nej på direkta frågor om lek eller delaktighet i sociala aktiviteter. Att gå varsamt fram är viktigt, men först måste någon vuxen få fram informationen, beskriver hon. När en elev svarar nej till lekförslag behöver vuxna alltid påminna sig om att ändå inte anta att barnet inte vill vara delaktig:

– Omformulera frågor om lek och involvera vårdnadshavare för att förstå barnets behov. Det kan vara svårt för barnet att svara på en fråga i stunden. Skolpersonal kan även finnas som fått nära kontakt och kan få svar på frågorna: Vill du, med vem och vad skulle du vilja göra? Testa olika frågor. Om de vill, vet de ofta med vem.

Hon betonar vikten av att prata med hemmet för att ta reda på om barnet verkligen vill leka själv eller om det finns en önskan om delaktighet i ett socialt sammanhang och en gemensam lek. Vårdnadshavare kan ofta lättare få svar på frågor som: Skulle du vilja leka med någon? Om svaret är ja, fråga därefter med vem och vad barnet skulle vilja göra, beskriver hon:

– Frågor kan kännas obehagliga för många elever med autism, lättaste svaret kan vara nej för att få en vuxen att sluta fråga. Frågan kan även uppfattas felställd och omöjlig att besvara utifrån barnets perspektiv. ”Vill du leka” kan bli en svår fråga då barnet inte vill leka vadsomhelst, utan kanske något specifikt. Svaret blir därför ofta nej.

Leka själv och tillsammans

För att veta om en elev av egen vilja valt någon form av lek bredvid eller ensamlek, eller om att eleven inte förstår lekens regler, måste vuxna omformulera frågor. Utmaningen handlar ofta om att barn vill vara delaktig i lek – men saknar svar på frågorna vad, med vem och hur de ska göra, betonar Anna.

– Många vet efter en tid i samma barngrupp vilka barn de är nyfikna på och kan besvara frågan vem de vill leka med. Fritidspersonal kan då stötta och se om det fungerar med en begränsad lek eller aktivitet under begränsad tid. Ofta finns aktiviteter och lekar som barnet vill göra själv, andra aktiviteter vill barnet göra tillsammans med någon ofta i ett mindre sammanhang.

Ett åtgärdsprogram är ett strukturerat sätt att undersöka hur olika strategier fungerar:

– Även fritidshem ska inkluderas i åtgärdsprogrammet som utvärderas kontinuerligt. För att veta mer om barnets sociala behov måste man samtala med vårdnadshavarna och såklart fråga barnet.

Fritids i åtgärdsprogram

Fritidsverksamheten omfattas av skollagen och måste erbjuda stöd till alla elever. Skolhälsovårdsteamet har ansvar för att identifiera och åtgärda problem som elever med NPF upplever inom skola och fritidshem. Därför är det viktigt att ansvarig för fritidshem medverkar på elevhälsans möten och att åtgärder inkluderas under elevens fritidstid, betonar hon. Om till exempel oro inför fritids leder till att en elev kanske inte vill gå till skolan, känner sig ledsen eller bara vill gå hem måste orsaken identifieras:

– Vårdnadshavare bör involveras i planeringen för att identifiera barnets önskemål och behov. I samarbete med fritidshemmet skapas lösningar, som exempelvis ett individuellt utformat dagsschema. Barnet kanske behöver skifta mellan stunder själv och lek med andra med tydligt innehåll och där- efter veta att det är dags att gå hem.

Sammanfattning

- **Anta ingenting**

Undvik antaganden om barnets önskemål och finn svaret på vad eleven verkligen vill och behöver, vilket ofta inkluderar kontakt med vårdnadshavare för mer vetskap om barnets sociala önskemål.

- **Omformulera lekfrågor**

Frågor kan upplevas obehagliga eller omöjliga att besvara för vissa elever. En direkt fråga om lek leder ofta till att svaret blir nej, även om barnet vill. Skifta exempelvis fokus från om eleven *vill* leka och med *vad*, till *vem* eleven vill leka med. Testa olika formuleringar för att förstå barnets perspektiv.

- **Upprätta åtgärdsprogram**

Individuellt dagsschema med tydliga hållpunkter kan vara ett sätt att skapa trygghet. Schemalagda aktiviteter som sällskapsspel, att rita eller pyssla tillsammans med andra eller för sig själv inkluderas med begränsade tider och utvärderas kontinuerligt. Om åtgärdsprogram nekas, kan vårdnadshavare driva frågan vidare till utbildningsförvaltningen eller Skolväsendets överklagandenämnd.

- **Gå varsamt fram**

Om en elev ofta är för sig själv behöver någon vuxen få fram mer information. Det kan vara svårt att prata om och ibland kan barnet uppleva skam. Prata med hemmet för att ta reda på om barnet verkligen vill leka själv eller om det finns en önskan om delaktighet i ett socialt sammanhang. Barn har olika sociala behov men vill ofta, eventuellt under begränsad tid, men vet inte hur eller med vem.

Lek och livsviktiga snack

Mira Tunek är teamledare för fritidspersonal och lyfter relationer samt elevernas lärande om känslohantering och konfliktlösning som viktiga faktorer för att inkludera alla i leken. Hon frågar aldrig eleven varför en konflikt uppstod i en lek, i stället fokuserar hon på en gemensam lösning.

Under skoldagen stöttar Mira Tunek elever i klassrummet som skolpedagog, därefter är hon fritidspersonal samt teamledare i fritidshem. När det handlar om lek och konflikthantering är relationen till eleven avgörande för att skapa trygghet och inkludering, beskriver hon.

– För att alla ska inkluderas i leken och ta emot hjälp behövs en förståelse för varandra som bygger på en stark relation. Då måste elev och personal våga prata öppet med varandra. Att lära elever konfliktlösning och känslohantering är också grundläggande byggstenar för att leken ska fungera.

Känslor på fritids

Mira beskriver implementeringen av *Plan B-samtal* som en framgångsfaktor, en metod som innebär att identifiera triggern och orsaken till ett beteende:

– Vi definierar problem och en gemensam lösning. Samtalsmetoden stärker relationen mellan elev och personal. Utifrån materialet *Livsviktiga snack* lär sig eleverna även att sätta ord på känslor och må bättre. Eleverna har verkligen tillägnat sig arbetet med att uttrycka känslor, vilket är fantastiskt.

Förberedelser är även en förutsättning för att inkludera elever med NPF i fritidshemmet, menar hon:

– Alla elever ska ha svar på grundläggande frågor som vad som ska hända och varför. Så länge jag har besvarat alla frågor, blir det supertydligt för eleverna i genomgången. Jag använder även bildstöd och schema för att förbereda elever med NPF inför aktiviteter och förändringar, särskilt före lov.

Samtal och lek

Med goda samtal som grund menar Mira att alla elever kan inkluderas i leken. För elever där lek ofta innebär konflikt, frågar hon aldrig *varför* konflikten uppstod:

– Eleven kan sällan svara på orsaken, i stället fokuserar jag på vad som hände och speglar deras upplevelse. De blir delaktiga när vi vuxna lyssnar på vad de uttrycker och känner.

Hon upplever att de lyckats anpassa för elever i behov av lugnare platser. Nu är hennes tredjeklassare en sammansvetsad grupp, och behovet att dra sig undan för enskilda elever är inte lika stort:

– När eleverna var yngre gick jag ofta inomhus med vissa elever. I fritidspersonalens gruppchatt meddelar jag att vi har gått in och tar det lugnt med ett spel, är i skolbiblioteket eller befinner oss på en lugnare del av skolgården.

Bryta ensamhet

För att förebygga utanförskap har fritidspersonalen tät kommunikation:

– Gruppchatten används flitigt och tyst kommunikation pågår ständigt i personalgruppen. Om jag ser en elev vandra själv räcker det med en blick till kollegan, som uppmärksammar eleven och börjar småprata.

Utanförskap förebyggs även om fritidspersonal är närvarande och härvarande, betonar hon. Att vara fysiskt nära eleverna och alltid ha ett extra öra som lyssnar till hur eleverna leker. Om en elev ändå har hamnat utanför krävs smidighet hos fritidspersonal. Återigen handlar det om att relationen måste finnas för att kunna stötta eleven.

– Eleven får inte känna att nu kommer jag och ska hjälpa dig in i en lek, då möts jag troligen av motstånd. Ett möte behöver upplevas spontant. Då kan man mötas i ett intresse som eleven har och fråga om det. Ofta ansluter andra elever i samtalet, bildar en grupp och fortsätter leken tillsammans.

Rektorns betydelse

Mira beskriver att hon som fritidspersonal har behov av att en rektor har grundläggande NPF-kompetens, prioriterar personalutbildning, har förståelse för fritidshemmets behov och fokuserar på långsiktiga lösningar för att stödja personal och elever.

– Elever med NPF behöver stöd även under fritidstid, inte bara under skoldagen. En rektor behöver veta vad en elevs svårigheter innebär i prak-

tiken och vad personalen behöver. Personalutbildning om NPF skapar ett gemensamt språk som gör stor skillnad för elevens stöd, upplever jag.

En rektor behöver vara lyhörd, agera direkt och inkludera fritidshemmet i samtal om elever i behov av stöd. Hon betonar att fritidspersonal bör vara delaktiga i elevhälsoteamets möten:

–Att agera snabbt innebär att jag ska kunna lyfta ett problem och att vi tillsammans kommer fram till en plan omgående när något inträffar. Fritidspersonal blir ofta del av lösningen, men vi vill vara delaktiga i processen. Både skola och fritids ska inkluderas i samtal gällande stöd. Tappa inte bort oss.

Sammanfattning

- **Lär eleverna känslohantering**

Gratismaterialet *Livsviktiga snack* används för årskurs tre som lär elever att sätta ord på känslor. I mindre grupp stärks självkänslan och konflikter förebyggs när de kan beskriva vad som känns svårt.

- **Implementera samtal för konflikthantering**

Utgå exempelvis från psykologen Ross Greenes metod *Collaborative and Proactive Solutions (CPS)* som inkluderar *Plan B-samtal*, som proaktivt hanterar återkommande problem och konflikter.

- **Prioritera elevernas mående**

Arbeta med samtalsmetodik och läran om känslohantering i fritidshem. Konflikthantering underlättas, utanförskap förebyggs och förutsättningar skapas för alla elever att inkluderas i leken.

- **Skapa återhämtningsplatser**

Identifiera och skapa lugna miljöer eller aktiviteter för elever som inte vill delta i stora gruppaktiviteter, exempelvis genom att erbjuda spel eller möjlighet att vistas i mindre grupper.

- **Rektorns NPF-kompetens har betydelse**

Bemanning och stöd kräver långsiktiga lösningar, exempelvis genom tillgång till lokaler som idrottshallen för mindre grupper eller extra personal under specifika tider. Fritidspersonal har behov av att en rektor har grundläggande NPF-kompetens och att de inkluderas i elevhälsoteamets möten.

Rätten till stöd i fritidshem

Hadar Nordin beskriver fritidshemmet som ett samhälleligt fundament och inte ett komplement till skolan. Bristande kunskap hos rektorer om elevens rätt till stöd i fritidshem riskerar att marginalisera fritidshemmets potential, menar han. Observationer, okodade aktiviteter, närvaro och ett aktivt förhållningssätt kan även förbättra fritidspersonalens stöd för socialt lärande.

Trots att elever har rätt till anpassningar även i fritidshem, saknar ofta rektorer kunskap för att tillgodose dessa behov, menar Hadar Nordin. Han är lärare i fritidshem, föreläsare och debattör som länge arbetat för att höja fritidspedagogikens status och lyfta elevernas sociala lärande i fritidshem:

– Barn har rätt till samma anpassningar på fritids som under skoldagen, men jag möter många rektorer som helt enkelt saknar kunskap om detta. Fortfarande berörs inte fritidshemmet alltid på rektorsutbildningen. Det signalerar att fritids kan betraktas som en bisyssla. Men fritidshemmet är inte ett komplement till skolan utan en samhällelig aktör med egen värdegrund och potential.

Rektor för fritidshem

Fritidshemmet har alla förutsättningar att förebygga sociala problem och stötta barns utveckling. Rektorns pedagogiska ledarskap och närvaro är avgörande för att skapa förutsättningar och prioritera verksamheten. Fritidshemmet är obligatoriskt för huvudmannen att tillhandahålla, vilket innebär att gällande lagstiftning ska följas, betonar han:

– Elevens rätt till stöd gäller hela dagen, inte bara under skoltid. I skolan är det synligt och mätbart att en elev inte når målen. Med den typen av målstyrning måste skolan sätta in insatser. Fritidshemmet saknar liknande målstyrning, det är skillnaden. Med gemensam budget riskerar fritidshemmet ständigt att underordnas skolan.

Han betonar vikten av att rektorer engagerar sig i fritidshemmen. Rektor bör medverka på fritidsplaneringen varje vecka och följa upp hur det till exempel går för eleverna i behov av stöd.

– Det blir vanligare med rektorer som bara fokuserar på fritidshemmet och som för verksamhetens talan med övriga i skolledning. Det är en positiv utveckling. Fritidshemmet är ett samhälleligt fundament för en halv miljon barn och deras vårdnadshavares möjlighet att arbeta och betala skatt. Som samhällelig aktör är fritidshemmet fundamentalt och inte ett komplement till skolan.

Observera regelbundet

Hadar förespråkar att någon från fritidspersonalen varje vecka får i uppgift att observera, och förväntas därmed inte delta i övrig verksamhet:

– Det är skillnad på att titta och observera. Bestäm vad som ska observeras, exempelvis vad barn gör när de tar sig in och ut ur leken. Vissa saknar den strategin, de vandrar omkring och tittar på barn som leker. De vet inte hur de ska ta sig in, och barnen i leken bjuder inte in. Den som får i uppgift att verkligen observera något konkret, ser alltid någonting nytt.

Han observerar själv barnen som återkommande hamnar i svårigheter. Hadar iakttar hur eleven förbereds, personalens förhållningssätt och hur stöd tillgodoses.

– Som pedagog behöver man visa och träna, som inför ett besök till biblioteket eller bion. Visa vägen genom att modellera och träna sociala situationer som ger svar på hur en leksituation kan lösas. Jag spelar in videofilmer som visar rastens innehåll. Vuxna måste visa mer och variera kommunikationen.

Okodade aktiviteter

Elever som vandrar och undviker sociala situationer riskerar att förbises utan observation, säger han:

– Pedagogerna kan tro att det fungerar så bra för eleven som alltid målar, men det kanske är en strategi för att skärma av och klara dagen. Utan att observera och skapa sig ökad förståelse för exempelvis de tystare barnens uttryck är det lätt att missa dem med maskeringsstrategier.

I planeringen av verksamheten och utifrån observationer uppmuntrar han alla fritidshem att skapa fler ”okodade” aktiviteter bortom normer och

som ingen har en förutfattad mening om. Där inkluderas ofta eleverna som normalt avstår gruppaktiviteter och sociala sammanhang:

– Vi placerade exempelvis kodlås på skolgården. Där samlades många av våra NPF-elever och bara rullade koder samtidigt som samtal skapades och småprat uppstod med varandra intill en vägg.

”Övertro på generella lösningar”

En förutsättning för att alla elever ska kunna vistas på fritids är någon form av rutin och struktur som återkommer varje dag. Han menar dock att det ibland råder en övertro på generella lösningar som bildstöd, när förhållningssätt och arbete med att förstå orsaken till en elevs utmaning brister:

–Om man inte har förståelse för hur visuellt stöd kan tillgodose ett stödbehov, kan informationstavlor tyvärr försvåra för eleven. Särskilt när hela veckans aktiviteter ryms på tavlan. En elev frågade: ”Varför används olika bilder på skola och fritids?”, vilket såklart var en rimlig fråga.

Fritidshemmets förutsättningar gällande exempelvis bemanning och stora barngrupper är ofta ett hinder för att kunna ge alla elever stöd, men han vill ändå nyansera utmaningarna:

– Det finns såklart fritidspersonal som sliter för att få det att funka, men i viss mån skulle det kunna ges mer stöd i dag. Ingenting kan ersätta aktiv närvaro och ett aktivt förhållningssätt där fritidspersonal även förstår bakomliggande orsaker till en elevs utmaningar. Att stötta elever handlar om viljan att förstå. Den som vill utvecklas i yrket kan bli varje barns bästa pedagog.

Sammanfattning

• **Säkerställ elevens rätt till stöd**

Elever har rätt till stöd och anpassningar i fritidshemmet. Fritidshemmet är obligatoriskt för huvudmannen att tillhandahålla, vilket innebär att gällande lagstiftning ska följas. Rektor bör medverka på fritidsplaneringen, följa upp utvecklingen och elevers stödinsatser.

• **Observera regelbundet**

Fritidspersonal bör varje vecka få i uppgift att observera. Bestäm vad som ska observeras, exempelvis hur eleverna tar sig in och ut ur leken. Barn som inte tar plats riskerar annars att förbises. Elever som återkommande hamnar i svårigheter behöver observeras för att identifiera behov och tillgodose stöd.

- **Modellera och visa**

Träna sociala situationer och visa vägen genom att modellera. Variera kommunikationen med exempelvis inspelade videos som visar och förbereder elever i behov av stöd. En förutsättning för att alla elever ska kunna vistas på fritids är någon form av rutin och struktur som återkommer varje dag.

- **Förståelsen är avgörande**

Fritidspersonal måste vara aktivt närvarande, försöka förstå bakomliggande orsaker till elevers utmaningar och anpassa stödet utifrån det. Undvik övertro på generella lösningar som bildstöd om förståelsen för elevernas individuella behov brister.

*Attentions Cecilia Brusewitz möter
professorn i pedagogik:*

En plats där mjuka förmågor utvecklas

För Helena Ackesjö är fritidshemmet långt ifrån någon verksamhet i marginalen. Hon är professor i pedagogik vid Linnéuniversitetet och har under många år forskat om fritidshem, förskoleklass och barns villkor i utbildningssystemet. Men hennes engagemang kommer inte bara från forskningen. Hon är i grunden fritidspedagog och har själv arbetat i fritidshem och skola. I dag är Helena Ackesjö en av de forskare i Sverige som tydligast lyfter fritidshemmets roll; inte som komplement, utan som en central del av skolans uppdrag.

– Mitt argument handlar om fokuset som fritids kan ha på de här mjuka förmågorna. De här generiska förmågorna som är så viktiga för allt lärande.

Hon beskriver hur fritidshemmet länge har sagt sig arbeta med “det sociala” utan att riktigt sätta ord på vad det innebär.

– Det är någonting som bara sitter där som någon slags tyst kunskap som man aldrig riktigt har grävt i.

När hon och andra forskare började göra det blev det tydligt vad det handlar om: barns identitetsskapande, samarbetsförmåga och perspektivtagande.

– Om man sätter ord på det där “sociala” handlar det om att barn lär sig förstå sig själva, samarbeta och ta andras perspektiv. Och det är ju förmågor som allt annat lärande vilar på.

I läroplanen betonas att elever ska utveckla de här förmågorna. Samtidigt riskerar de att hamna i skymundan i en skola som styrs av kunskapskrav och resultat.

– Då är det så lätt att man glömmer de här mellanmännsliga, men också viktiga inre utvecklingen som alla barn behöver få stöd i att utveckla. Barn i dag kan ju befinna sig i skolan i tolv timmar. Du kan inte vara hundra procent hela dagen. Du behöver också förstå när du ska pausa.

Just de här förmågorna – som att reglera sin energi och fungera tillsammans med andra – behöver övas i vardagen. På fritidshemmet finns tid och situationer där det sker naturligt, i lek och samspel med andra barn. Men, betonar Ackesjö, det kräver ett medvetet arbete.

– Det krävs ju att man vet vad man gör, att man förstår varför man gör saker och att det finns en plan för det man gör.

Hon ser att det kan finnas ett glapp mellan potential och verklighet. Fritidspedagogik och specialpedagogik ligger, som Ackesjö beskriver det, “våldigt, väldigt nära varandra”. Arbetssätten handlar om att se individen, bygga relationer och anpassa efter behov vilket gör fritidshemmet särskilt väl lämpat att stötta barn som behöver extra stöd.

– Utifrån fritidshemmets uppdrag och arbetssätt finns det stora möjligheter, men det är inte alltid så verkligheten ser ut.

I praktiken används fritidspersonal ofta som resurser under skoldagen, nära enskilda barn. Men när skoldagen tar slut förändras deras uppdrag – och där uppstår problemet.

– För barnen innebär det att deras skyddsnät tas bort klockan ett eller två.

Den vuxna som varit ett nära stöd under dagen ska nu räcka till för många fler barn. För barnet innebär det att stödet plötsligt försvinner.

– När barnen kommer till fritids då ska den vuxne plötsligt jobba med alla barnen... hur blir det för barnet, att plötsligt få klara sig själv i en stor och aktiv grupp?

Det är alltså inte kompetensen som saknas – utan förutsättningarna att använda den över hela dagen. För att det ska fungera krävs att fritidshemmets roll tas på allvar och att verksamheten organiseras så att stödet kring barnen hänger ihop – från skoldagens början till dess slut.

I den här skriften förmedlar åtta röster betydelsen av fritidshemmet för barnen med NPF. De är lärare i fritidshem, föreläsare, biträdande rektor, psykolog, forskare, projektledare och teamledare.

Läs deras reflektioner om återhämtning, rektorns betydelse, ensamhet, relationer, lek och rätten till stöd. Skriften är en uppföljning till rapporten *Orka fritids* inom Riksförbundet Attention's arvsfondsprojekt *Fritidslyftet*.

Skriften är ett led i Attention's arbete för att förbättra situationen för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och deras föräldrar. Vi vill bidra till en nödvändig utveckling av svensk skola. Läs mer om vårt arbete på www.attention.se.